

Jyväskylän yliopiston kirjaston hankinta- ja kokoelmapolitiikka

Hyväksytty kirjaston johtokunnan kokouksessa 28.1.2013

Sisällys

1. Johdanto.....	2
1.1. Kirjaston toiminta-ajatus	2
1.2. Aineistopalvelut.....	2
1.3. Tietoaineistot.....	3
2. Hankinta.....	3
2.1. Aineistohankinnan haasteet ja niihin vastaaminen.....	4
2.2. Muuttuvat hankintaprosessit	4
2.3. Aineistohankinnan kriteerit.....	5
2.4. Laitosten kirja- ja lehtihankinta	6
3. Kokoelmien kehittämisperiaatteet	6
Liitteet	9

1. Johdanto

Kirjaston hankinta- ja kokoelmapolitiikassa määritellään tietoaineistojen hankinnan, ylläpidon ja kokoelmien kehittämisen pääperiaatteet, jotka pohjautuvat yliopiston strategiaan sekä kirjaston toiminta-ajatuksen ja toimintasuunnitelmiin. Hankinta- ja kokoelmapolitiikka tarkistetaan, kun yliopiston strategia muuttuu. Merkitykseltään suuret muutokset käsitellään kirjaston johtokunnassa; pienemmistä muutoksista päättää kirjaston johtaja.

1.1. Kirjaston toiminta-ajatus

Jyväskylän yliopiston kirjasto on yliopiston kansainvälisesti korkeatasoisen tutkimuksen ja opetuksen keskeinen infrastruktuuri. Kirjasto toimii aktiivisesti tieteellisen tietoympäristön kehittämisessä ja vastaa yliopiston tutkimuksen, opetuksen, opiskelun ja yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen edellyttämistä kirjasto- ja tietopalveluista. Yliopiston julkaisutoiminnan ja siihen liittyvien palvelujen edistäminen kuuluu kirjaston tehtäviin. Kirjasto toimii vapaakappalekirjastona, joka kulttuuriaineistolain perusteella arkistoi ja saattaa tutkimuksen käyttöön kotimaista julkaisuperintöämme.

Kirjaston ydintehtävistä hankinta- ja kokoelmapolitiikan kannalta keskeisiä ovat:

- ylläpitää ja kehittää kirjastoa korkeatasoisena tutkimus-, opiskelu- ja palveluympäristönä yhteistyössä koko yliopiston kanssa
- koordinoida ja kehittää yliopiston julkaisutoimintaa
- varmistaa tietoaineistojen ajantasaisuus, kattavuus, käytettävyys ja löydettävyys
- toteuttaa kulttuuriaineistolaissa määritellyt tehtävät

1.2. Aineistopalvelut

Jyväskylän yliopiston kirjasto on julkinen, kaikille avoin kirjasto, joka palvelee hankinta- ja kokoelmapolitiikallaan ensisijaisesti kehysorganisaationsa tarpeita. Kirjastolla on myös kansallisia, kulttuuriaineistolaissa määriteltyjä tehtäviä. Kirjasto vastaa siitä, että yliopistolla on tutkimusta, opetusta ja opiskelua varten käytössään kansainvälisesti korkealaatuiset tietoresurssit sekä opintovaatimukseen sisältyvä kurssikirjallisuus. Verkko-, luettelo- ja asiakaspalveluillaan kirjasto tähtää siihen, että tarjotut tietoaineistot ovat helposti löydettävissä ja käytettävissä. Kirjasto osallistuu kansallisiin kokoelmahankkeisiin, kuten Kansallinen digitaalinen kirjasto (KDK) sekä kansalliseen luetteloinnin ja sisällönkuvailun periaatteiden kehittämiseen.

Kirjasto parantaa yliopiston tutkimuksen kansainvälistä vaikuttavuutta ja näkyvyyttä huolehtimalla yliopiston tutkimusjulkaisujen tai niiden tietojen tallentamisesta eri tietokantoihin, vastaamalla yliopiston open access -kehitystyöstä, tutkimusartikkelien rinnakkaistallentamisesta sekä yliopiston JYX-julkaisuarkiston kehittämisestä.

1.3. Tietoaineistot

Vuoteen 2020 mennessä Suomen korkeakoulujen opiskelijoilla, opettajilla ja tutkijoilla on käytössään kansainvälinen digitaalinen toimintaympäristö ja sen käyttämiseen liittyvät taidot. Kirjastojen tarjoamat tietoaineistot ovat siirtyneet yhä enemmän sähköiseen muotoon. Vaikka humanistisilla aloilla ja yhteiskuntatieteissä painetut kokoelmat muodostavatkin huomattavan osan kokoelmista, e-kirjat ja -lehdet sekä digitoitu aineisto tulevat olemaan keskeinen osa tutkimuskirjallisuutta. Lehtimuotoisten tutkimusjulkaisujen osalta digitalisoituminen on jo pitkälti tapahtunut; kirja-aineistojen osalta sähköisiin aineistoihin siirtyminen on hitaampaa. (*Opetuksen ja tutkimuksen toimintaympäristö 2020.*)

Jyväskylän yliopiston kirjastossa siirtyminen elektroniseen aineistoon on tapahtunut vaiheittain. E-lehtien käyttö lisääntyy vakaasti ja painettujen lehtien osuus tilauksista vähenee. Nyt murrosvaiheessa ovat e-kirjat, joista käytävät keskustelut ja pohdinnat ovat pitkälti samoja, joita lehtien osalta käytiin 15 vuotta sitten. Kirjastolla on keskeinen rooli e-kirjojen käyttöön saattajana ja vakiinnuttajana: e-kirjoja hankitaan, tarjotaan ja markkinoidaan aktiivisesti.

Kansallista kulttuuriperintöä arkistoivana kirjastona Jyväskylän yliopiston kirjastolla tulee vastaisuudessakin olemaan mittava ja alati kasvava painettujen ja sähköisten kotimaisten aineistojen kokoelma, Fennica. Vapaakappaleoikeuden perusteella saatava tietoaineisto parantaa tutkimusedellytyksiä Jyväskylän yliopistossa verrattuna sellaisiin yliopistoihin, joiden kirjastoilla ei tätä oikeutta ole.

2. Hankinta

Kirjaston aineistohankinta seuraa yliopiston kehitystä ja muutosta, ja hankinnan painopisteet pidetään linjassa yliopiston tutkimuksen ja opetuksen kanssa. Painotusten ja tutkimussuuntausten kehittymistä seurataan myös tieteenalojen sisällä. Kirjastolla on keskeinen rooli uusien aineistojen arvioinnissa ja tutkimuksen käyttöön tarjoamisessa.

Kirjasto käyttää kansallisesti kilpailutettuja välittäjiä sekä kausijulkaisujen että painetun kirjallisuuden hankinnassa. Kilpailutus tehdään Valtion yhteishankintayksikkö Hansel Oy:n toimesta neljän vuoden välein. Kirjasto on aktiivisesti mukana kilpailutusprosessissa.

Tieteellisen tietoaineiston digitalisoituminen vaikuttaa myös hankintakriteereihin ja -prosesseihin. Perinteinen jako toisistaan poikkeavaan kirja- ja lehtihankintaan hämärtyy, ja e-aineistojen lisääntyminen tuo aineistohankintaan uusia toimintamalleja.

Kirjaston aineistohankintaa tehdään vuosibudjetilla. Rahankäyttöä seurataan säännöllisesti vuoden mittaan sekä tieteenaloittain että aineistolajeittain.

2.1. Aineistohankinnan haasteet ja niihin vastaaminen

Kirjaston aineistohankinnan suurin haaste on e-aineistojen saatavuuden turvaaminen suurista hinnannousuista huolimatta. Monet yliopiston kannalta olennaiset e-aineistot voi hankkia käyttöön ainoastaan vuositulauksena, mikä vaatii taloudellista sitoutumista pidemmälle ajalle. Aineistojen vuosittaiset hinnannousut ovat tuntuvia (4–7%).

Hinnannousut edellyttävät myös entistä suurempaa kriittisyyttä aineistonvalinnassa. Hinnannousujen aiheuttamiin haasteisiin etsitään ratkaisuja Yliopistopalveluiden sekä muun yliopistoyhteisön kanssa. Käyttötilastot otetaan entistä tarkemmin huomioon, ja resursseja keskitetään erityisen relevanttiin ja käytettyyn aineistoon.

Jos aineistohankinnan määrärahat eivät kasva e-aineistojen hinnannousun mukana, joudutaan tätä kompensoimaan muiden aineistojen määrärahoista. Tämä saattaa osaltaan johtaa suurten kustantajien (isot, kalleimmat e-lehtipaketit) osuuden kasvuun pienempien kustannuksella. Myös eri tieteenalojen tasapuolinen palvelu voi hankaloitua.

2.2. Muuttuvat hankintaprosessit

Aineistohankinta voidaan jakaa aineiston muodon, käyttötavan sekä hankintaprosessin perusteella monografiahankintaan, jatkuvien julkaisujen hankintaan sekä kurssikirjahankintaan. Digitaalisen aineiston hankintaa lisätään kaikkien julkaisutyyppeiden osalta. E-aineistojen lisääntymisen myötä aineistonvalinnassa otetaan sisällön lisäksi huomioon myös aineiston käytettävyys sekä käyttöehdot.

Valtaosa kirjaston e-aineistoista hankitaan kansallisen FinELib-konsortion kautta. Konsortioista saadaan monenlaista hyötyä: se hoitaa aikaa vieviä ja haasteellisia sopimusneuvotteluja, yhteydenpitoa aineistojen toimittajiin sekä keskitettyä käyttötilastointia. Myös aineistojen hinnoista saadaan konsortion kautta tuntuvia alennuksia. Kirjasto on aktiivisesti mukana konsortiossa ja sen kehitystyössä.

Varsinkin e-kirjojen tarjonnan lisääntyttyä e-aineistoja hankitaan yhä enemmän myös suoraan kustantajilta ja tietokantatuottajilta. Tämä vaatii kirjaston henkilökunnalta uudenlaista lisenssiosaamista, johon FinELib tarjoaa koulutusta.

Kirjasto on aktiivinen uusien e-kirjojen hankintamallien kokeilija. E-kirjamallit ovat kehitysvaiheessa, ja kirjasto on mukana kehityksen etulinjassa. Aineistohankintaa tekevän henkilökunnan kannalta tämä tarkoittaa uuden opettelua ja arvioimista. Yhteistyö välittäjien ja kustantajien kanssa on tiivistä, kustantajille kerrotaan yliopistoyhteisön tarpeista ja yhteistyössä pyritään mahdollisimman juoheviin aineistojen hankinta- ja kuvailuprosesseihin. Myös kustantajien kanssa tehtävässä yhteistyössä tuodaan esiin FinELibin palvelut sekä FinELib-konsortiossa muodostetut aineiston lisensiointiperiaatteet. Pilottityyppisissä hankkeissa kustantajien on järkevämpää tehdä yhteistyötä ensisijaisesti FinELib-konsortion kuin yksittäisten kirjastojen kanssa.

Laitosyhteistyö on ensiarvoisen tärkeää kirjaston kokoelmien kehittämisen kannalta. Laitoksilta tulleet hankintaesitykset vaikuttavat kokoelmien rakentumiseen, mutta lisäksi tarvitaan kirjastoammattillista osaamista, joka takaa pitkäjänteisen kokoelmien kehittämisen. Pelkästään hankintaesitysten perusteella tehty hankinta vastaa juuri tietyn hetken tarpeisiin (*just in time*), kun taas kirjastoammattillisesti huolehditaan kokoelmista pitkäjänteisesti (*just in case*). Tieteenalojen tasapuolinen palvelu voi toteutua vain, kun aineiston hankkijalla eli kirjastolla on kokonaiskäsitys kokoelmien kehittämisestä.

2.3. Aineistohankinnan kriteerit

Kirjaston aineistohankinnan tavoitteena on tieteellisesti korkeatasoisen tietoympäristön rakentaminen ja kehittäminen. Aineistohankintaa ohjaavat erityisesti yliopiston tutkimuksen painoalat sekä pyrkimys tieteenalojen tasapuoliseen palveluun:

Yliopiston tutkimuksen painoalat Aktiivinen yhteistyö laitosten kanssa on kirjastolle tärkeää, kun seurataan yliopiston tutkimuksen kehitystä ja muuttuvia painoaloja. Yliopiston henkilökunnan tekemien hankintaesitysten perusteella saadaan tärkeää tietoa eri alojen tutkimuksen suunnasta. Yliopiston tutkimushenkilökunnan ja kirjaston henkilökunnan osaaminen täydentävät toisiaan taaten mahdollisimman tasapainoisen ja pitkäjänteisen kokoelmien kehittämisen.

Tieteenalojen tasapuolisuus Aineistohankinnan yksi haaste on tieteenalojen tasapuolinen palvelu. Tämän mittaaminen ainoastaan aineistomäärärahojen jakautumisessa eri tieteenalojen kesken on ongelmallista. Tietyillä tieteenaloilla on kalliimpia aineistoja, johtuen osin e-aineistotarjonnan runsaudesta ja tärkeydestä. Toisaalta esimerkiksi Fennica-kokoelma palvelee tieteenaloja, jotka hyödyntävät edelleen runsaasti painettuja aineistoja. Vaikka Fennica ei näy hankintamäärärahoissa, vapaakappaletyöhön käytetään huomattavasti muita kirjaston resursseja. Tasapuolisuutta seurataan vuosittain kokonaisuutena: tarkastelun kohteena ovat paitsi käytetyt hankintamäärärahat, myös hankittujen aineistojen sisältö ja laajuus sekä hankintaesitysten toteutuminen.

E-aineistojen lisääntymisen ja monipuolistumisen myötä niiden tieteenalakohtainen luokittelu on vaikeutunut. Monet aineistot ovat poikkitieteellisiä ja hyödyttävät useita aloja. Monitieteisessä yliopistossa aineistot ovat käytössä myös yli tieteenalarajojen.

Säännöllistä laitosyhteistyötä tehdään myös tieteenalojen tasapuolisuuden turvaamiseksi. Näin vältetään tilanne, jossa vain kirjaston suuntaan aktiivisten laitosten tai tutkijoiden tieteenaloista saadaan ajantasaista tietoa.

Aineistohankinnan muita kriteereitä ovat:

Vuositilaus vai kertaosto? E-aineistojen kustannustenhallintaan vaikuttaa se, onko kyseessä vuositilauksena (subscription) vai kertaostona (one-time purchase) tehtävä hankinta. Yliopiston tutkimuksen kannalta on olennaista saada turvattua jatkuvat tilaukset e-aineistoihin. Näin taataan tutkijoille päivittyvät, ajantasaiset ja tutkimuksen kannalta keskeiset aineistot.

Kertaoston hyöty on aineiston pysyvyys kirjaston kokoelmissa: jatkuvina tilauksina saavat lehti- ja kirjakasetit saattavat elää ja tärkeäkin aineisto hävitä kokoelmista. Erityisesti opintovaatimuksissa olevien teosten hyvän saatavuuden takaamiseksi on kehitetty ja kehitetään menetelmiä, joiden avulla suurista aineistopaketeista poistuvista e-kirjoista saadaan tieto mahdollisimman nopeasti.

Kertaostoina hankittavan aineiston tarjonta on rajoittunut lähinnä päivittymättömiin e-kirjakasetteihin ja lehtiarkistoihin. Niissä ei saavuteta e-aineistopakettien usein mahdollistamaa hyötyä eli aineistojen päivittyvyyttä. Tältä osin ne ovatkin rinnastettavissa painettuun aineistoon.

E-aineistojen käytettävyys E-aineistojen monimuotoistuesssa hankintapäätöksiä tehtäessä tarkastellaan sisällön lisäksi myös aineiston käytettävyyttä. Tämä varmistetaan järjestämällä mahdollisista hankittavista aineistoista koekäyttöjä, joista tiedotetaan kirjaston henkilökunnalle sekä ao. laitoksille. Käyttäjien palautteet ja käyttökokemukset otetaan huomioon hankintapäätöksissä. Kirjasto antaa e-aineistojen käytettävyydestä myös aktiivisesti palautetta aineiston tuottajille ja välittäjille.

Aineiston käyttö Eri aineistojen käyttö- ja lainatilastot otetaan huomioon hankintatyössä. Jatkuvina tilauksina hankittavien aineistojen käyttötilastojen perusteella päätetään mahdollisista tilausten lakkautuksista ja toisaalta mietitään myös mahdollisia näkyvämmiin markkinoitavia aineistoja. Lainatilastojen ja aineistovarausten perusteella hankitaan teoksista lisäkappaleita.

Kokoelmat kokonaisuutena Päällekkäisen aineiston hankkimista kirjaston kokoelmiin vältetään; etenkin Fennica-kokoelma otetaan huomioon kotimaisen aineiston hankintaa harkittaessa. Kotimaisiin painettuihin lehtiin ei tehdä erillisiä tilauksia, ellei ole kyse paljon käytetystä aineistosta, jolloin aineiston hankinta yleiskokoelmaan vähentää painetta arkistokokoelman käyttöön. Kokoelmien keskittämiseen kiinnitetään huomiota: uuden oppiaineen aineisto hankitaan pääkirjaston tai kampuskirjastojen kokoelmiin.

Julkaisufoorumi Kansallisen Julkaisufoorumin luokitukset otetaan huomioon kirjaston aineistohankinnassa.

2.4. Laitosten kirja- ja lehtihankinta

Kirjasto hoitaa keskitetysti laitosten kirja- ja lehtihankintaa. Tämä on koko yliopiston kannalta tehokas ja asiantunteva tapa huolehtia laitosten aineistohankinnasta kirjaston omien hankintojen rinnalla. Kustannustehokkuutta lisäävät kirjaston käyttämät sopimusvälittäjät, joiden kautta aineiston saa usein tuntuvasti halvemmalla kuin laitosten omina hankintoina olisi mahdollista. Laitosten kirjatilauksista saatua tietoa käytetään myös tuoreimman tutkimuskirjallisuuden seurannassa ja kirjaston yleiskokoelman kehittämisessä.

3. Kokoelmien kehittämisperiaatteet

Kirjaston pitkä historia, muutokset sen toiminta-ajatuksessa eri aikoina, kehysorganisaatiossa tapahtuneet muutokset ja tietoa-aineistojen monimuotoistuminen ovat vaikuttaneet

kirjaston kokoelmien muodostumiseen (liite 1). Tänä Jyväskylän yliopiston kirjasto on monipuoliset kokoelmat omistava keskitetty kirjasto, jonka painetut kokoelmat on sijoitettu pääkirjastoon ja kahteen kampuskirjastoon.

Kirjasto tarjoaa laitoksille kirja- ja lehtihankintapalvelun, mutta laitokset vastaavat itse omista kokoelmistaan. Pääkirjastossa luetteloidaan ja sisällönkuvaillaan vain yleiseen käyttöön tulevat julkaisut (liite 2). Kirjasto edistää painettujen tietoineistojen keskittämistä pääkirjastoon yhteistyössä laitosten kanssa.

Tietoineistojen löytyvyyden varmistamiseksi kaikki kirjastoon ostettu ja vapaakappaleina saapuva painettu aineisto sekä Jyväskylän yliopiston tuottamat julkaisut luetteloidaan ja sisällönkuvaillaan kirjaston JYKDOK-kokoelmatietokantaan ja kansalliseen metatietovaranto Melindaan. Yliopiston verkkojulkaisut luetteloidaan ja sisällönkuvaillaan lisäksi myös JYX-julkaisuarkistoon, jossa pyritään varmistamaan niiden pitkäaikaissäilytys. Aineistojen luetteloinnissa ja sisällönkuvaailussa noudatetaan kansallisia ohjeita ja suosituksia.

Yliopiston tutkimuksen näkyvyyden parantamiseksi tutkijoiden kirjoittamat, kotimaisissa kokoomateoksissa julkaistut artikkelit luetteloidaan erikseen JYKDOKiin, josta tiedot siirretään kotimaisten artikkeleiden ARTO-viitetietokantaan. JY:n kustantamista julkaisuista tiedot siirtyvät myös TUTKAan.

E-aineistot ovat käytettävissä yliopiston verkkoalueella sekä etäkäytössä yliopiston käyttäjätunnuksilla.

Kokoelmien kehittämiseen kuuluu tietoineistojen säännöllinen evaluointi. Osana kansallista kokoelmatyötä ja kokoelmien yhteiskäyttöä pitkään käyttämättä ollut, tai tietosisällöltään vanhentunut painettu aineisto siirretään Varastokirjastoon, joka on kirjaston tärkein etävarasto ja kansallinen kaukopalvelukeskus. Varastokirjastoa hyödyntämällä taataan aineiston säilyminen tutkijoiden käytössä ja kirjaston nykyisten kokoelmatilojen riittävyys tulevaisuudessakin. Kirjasto pyrkii kustantamaan kaukolainauksen Varastokirjastosta oman yliopiston henkilökunnalle ja opiskelijoille.

Yleiskokoelma

Kirjaston yleiskokoelma muodostuu lähinnä ostetusta, sekä painetussa että elektronisessa muodossa olevasta tutkimuskirjallisuudesta ja tieteellisistä lehdistä. Painettua aineistoa ostetaan edelleen, mutta sen osuus pienenee, ja elektronisen aineiston kasvaa. Pääosa painetusta aineistosta tullaan pitämään avohyllyissä, asiakkaiden välittömässä käytössä. Lähetuksia otetaan vastaan vain harkiten: yleiskokoelmaan uutta ulkomaista tutkimuskirjallisuutta ja vapakappalekokoelmaan sieltä puuttuvia kotimaisia julkaisuja.

Vapaakappalearkisto – kansalliset kulttuuriaineistot

Vuoden 2008 alussa voimaan tulleen Kulttuuriaineistolain (Laki kulttuuriaineistojen tallettamisesta ja säilyttämisestä 1433/2007) *tarkoituksena on Suomessa yleisön saataville saatettujen*

kansallisen kulttuurin aineistojen säilyttäminen tuleville sukupolville ja saattaminen tutkijoiden ja muiden tarvoitsijoiden käyttöön. Jyväskylän yliopiston kirjastolla on ollut vapaakappaleoikeus painettuihin aineistoihin vuodesta 1919 lähtien ja AV-aineistoon 1981–2007.

Aiempaan Vapaakappalelakiin verrattuna Kulttuuriaineistolaki laajeni kattamaan myös kotimaisen verkkoaineiston sekä radio- ja tv-aineiston. Kirjasto tarjoaa nämä lain perusteella arkistoitavat aineistot sekä Kansalliskirjaston digitoimat, tekijänoikeudellisesti suojatut, aineistot asiakkaiden käyttöön pääkirjastossa sijaitsevalla arkistotyöasemalla.

Kulttuuriaineistolaki määrittelee tarkasti, mitä kirjaston tulee arkistoida kokoelmiinsa. Se kaventaa kirjaston aiempaa säilytysvelvollisuutta tietoarvoltaan vähäisemmän painetun aineiston osalta, mutta kirjasto jatkaa edelleen etenkin kaiken Keski-Suomea koskevan aineiston arkistointia. Tilojen tehokkaan käytön varmistamiseksi vapaakappalekokoelmasta karsitaan lain sallimissa puitteissa kaikki tarpeeton ja päällekkäinen aineisto. Karsintaa tehdään sekä uuden saapuvan aineiston käsittelyssä että takautuvasti.

JYX-julkaisuarkisto ja julkaisutoiminta

Kirjaston yksi perustehtävä on parantaa yliopiston tutkimuksen kansainvälistä näkyvyyttä ja vaikuttavuutta, julkaista yliopiston pääjulkaisusarjoja sekä kehittää ja koordinoida yliopiston julkaisutoimintaa. Yliopiston oma julkaisutoiminta tukee kirjaston kokoelmien rakentumista, ja julkaisutoiminnan mahdollisimman laaja näkyvyys on osa kokoelmapoliitikkaa.

Kirjasto hallinnoi yliopiston digitaalisen aineiston julkaisuarkistoa ja vastaa järjestelmän kehittämisestä kansallisten ja kansainvälisten standardien mukaisesti sekä sen sisällöllisestä ylläpidosta ja kokoelmarakenteen kehittämisestä. Julkaisuarkiston digitaaliset objektit muodostavat yhden yliopiston oman aineistotuotannon kannalta keskeisen kokoelman.

JYX-julkaisuarkistossa on myös monimuotoista aineistoa sisältäviä sähköisiä kokoelmia, näiden joukossa historiallisten karttojen kokoelma sekä Suomen Kansan eSävelmät. Nämä kokoelmat tulevat lisääntymään yliopiston oman digitoitintoiminnan lisääntymisen myötä.

Kurssikirjat

Hyvin saatavilla olevat kurssikirjat ovat olennainen tapa tehostaa ja nopeuttaa opiskelijan opintojen etenemistä ja valmistumista. Yliopiston kirjasto hankkii kokoelmiinsa kaikki tiedekuntien opintovaatimuksissa olevat teokset. Niteitä hankitaan kulloistenkin resurssien mukaan, enimmillään noin kolmasosa yhtäaikaisten tenttijöiden määrästä. Aina kun mahdollista, hankitaan kurssikirjoista myös e-versio; tällöin vähennetään hankittujen painettujen kirjojen kappalemäärää.

E-kirja voi myös korvata painetun kirjan, jos se on hankintakustannusten sekä käyttöehtojen ja -tarpeen kannalta tarkoituksenmukaista. E-kirjojen käyttöä edistetään myös hankkimalla uusia nimekkeitä, jotka voisivat soveltua kurssikirjoiksi ja markkinoimalla niitä laitoksille.

Kurssikirjasto pidetään ajantasaisena huomioiden vanhat, vielä mahdollisesti käytössä olevat kurssivaatimukset. Opintovaatimuksissa olevat teokset pyritään asettamaan käyttöön lukuvuoden alkuun mennessä. Opintovaatimuksiaan vaihtaviin tiedekuntiin tehdään laitoskäyntejä, joissa mm. tiedotetaan kurssikirjahankintaprosessista sekä tarjolla olevista aineistoista. Kurssikirjahankinnan osalta systemaattinen laitosyhteistyö takaa mahdollisimman sujuvan hankintaprosessin.

Erikoiskokoelmat

Kirjastojen kokoelmia on aikoinaan kartutettu yksityisten henkilöiden lahjoituksin sekä ulkomaisten vaihtosuhteiden kautta. Jyväskylän yliopiston kirjaston erikoiskokoelmat ovat pääasiassa lahjoituksina saatua aineistoa. Unkari- ja Viro-kokoelmien juuret ulottuvat aina Jyväskylän seminaariin asti. Näitä kokoelmia evaluoidaan samoilla kriteereillä kuin kirjaston yleiskokoelmaa.

Kansallisesti merkittävien yksittäisten henkilöiden kirjakokoelmia kirjastolla on vastuullaan kolme: Niilo Mäen, Lauri "Tahko" Pihkalan ja Heikki Wariksen kokoelmat. Erityiskokoelmien aineisto on usein päällekkäistä kirjastossa jo olevan aineiston kanssa ja niiden luettelointi ja säilyttäminen vaativat resursseja. Uusia tällaisia kokoelmia ei perusteta, ellei kokoelma ole kokonaisuutena arvioitu erittäin arvokkaaksi. Osa erikoiskokoelmista on kuvattu Doriaan, Kansalliskirjaston ylläpitämään julkaisuarkistoon. (Erikoiskokoelmista tarkemmin liitteessä 1.)

EU-kokoelma

Kirjasto sai EU-talkekirjaston statuksen vuonna 1995. Sen perusteella kirjasto saa vapaakappaleina Euroopan unionin ja sen toimielinten tuottamaa materiaalia. Niiden jakelun hoitaa Luxemburgissa sijaitseva Euroopan unionin julkaisuautoimisto. Julkaisut ovat siirtyneet enenevässä määrin verkkoon.

Opinnäytteet

Opinnäytteiden arkistointivastuu kuuluu laitoksille. Kirjasto huolehtii opinnäytteiden arkistoinnista ja pitkäaikaissäilytyksestä JYX:ssä, mikäli ne on julkaistu sähköisenä ns. julkaisuputken kautta, jolloin tekijä on tehnyt kirjaston kanssa sopimuksen verkkojulkaisemisesta. Vain e-versiot luetteloidaan JYKDOKiin. Kirjasto edistää opinnäytteiden digitaalista arkistointia.

Liitteet:

Liite 1: JYK:n kokoelmien muodostuminen

Liite 2: Laitosten varoin ostetun kirjallisuuden käsittely pääkirjastossa 1.6.2006 alkaen

Jyväskylän yliopiston kirjaston kokoelmien muodostuminen

28.1.2013

(Kokoelmapolitiikka / liite 1)

1.	Jyväskylän tieteellinen kirjasto 1912-1935.....	1
1.1.	Vapaakappaleoikeus 1919.....	1
2.	Kasvatusopillisen korkeakoulun kirjasto 1936-1965	1
3.	Yliopiston kirjasto 1966-	2
3.1.	Unesco-tallekirjastoksi.....	2
4.	Keskuskirjasto aika 1977-2004	3
4.1.	Vapaakappaleoikeus laajenee	3
4.2.	EU-tallekirjastoksi	3
4.3.	Julkaisuvaihto lakkautetaan	4
5.	Verkkoaineistot	4
5.1.	Kulttuuriaineistolaki.....	6
6.	Erikoiskokoelmat	6
7.	Käsikirjoituskokoelmat	7
8.	Kokoelmatilastoja	8

1. Jyväskylän tieteellinen kirjasto 1912 – 1935

Kirjasto syntyi visiosta, jonka mukaan maan ensimmäinen kokonaan suomenkielinen yliopisto sijoitettaisiin kaupunkiin. Jyväskylän tieteellisen kirjaston perustamisajatuksena oli koota täydellinen kotimaisen kirjallisuuden kokoelma ja täydentää tätä kokoelmaa tulevan yliopiston tutkimustarpeita palvelevalla ulkomaisella kirjallisuudella.

Jyväskylän Tieteellisen kirjaston ensimmäisen hoitajan, Martti Airilan, haave oli saada koottua Mikael Agricolan tuotannosta alkava täydellinen Fennica-kokoelma. Hänen johdollaan kirjaston kokoelmien kehittämisessä keskityttiin Fennica-kokoelman kasvattamiseen ja siinä erityisesti kirjaharvinaisuuksien metsästämiseen. Kokoelmien kartunnan merkitys näkyi kirjaston hoidossa pitkään Airilan jälkeenkin.

Kirjaston kokoelmien perustan muodosti Jyväskylän Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran noin 450 niteen kokoelma, joka oli aikoinaan karttunut Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja yksityisten kansalaisten lahjoituksista. Vuonna 1913 valtio suostui siihen, että Jyväskylän seminaari luovutti omat tarpeettomat kirjansa tieteelliselle kirjastolle. Wolmar Styrbjörn Schildtin testamentissa Lyseon kirjastolle luvattu kirjakokoelma luovutettiin tieteelliselle kirjastolle vuonna 1919. Oppilaitoksilta saatuihin kirjakokoelmiin kuului 1800-luvulla ilmestynyt hengellinen kirjallisuus, erilaista pienkirjallisuutta ja sanomalehtien vuosikertoja.

Merkittävin yksittäinen hankinta kirjaston alkuvuosina oli helsinkiläisen Minervan antikvariaatin varaston osto vuonna 1914. Kirjaston virkailijana toiminut runoilija Juhani Siljo sai tehtäväkseen seuloa kirjamassasta kansalliskirjallisuuden kokoelman kannalta arvokkaimman osan.

Kirjaston ensimmäisten vuosikymmenien aikana kesäyliopiston opiskelijat olivat kirjaston merkittävin asiakasryhmä. Kirjasto pyrki vastaamaan kesäyliopistolaisten tarpeisiin hankkimalla tarvittavia kurssikirjoja.

1.1. Vapaakappaleoikeus 1919

Kansallisten kokoelmien kartuttamisen todellinen murroskohta on vuosi 1919, jolloin kirjasto sai vapaakappaleoikeuden, johon Jyväskylän osalta ei kuitenkaan kuulunut sanomalehtiä. Vapaakappalekokoelmaa on koko ajan täydennetty, ja tällä hetkellä suuri osa myös ennen 1919 painetusta tai luovutuksen piiriin kuulumattomasta aineistosta on liitetty kokoelmiin.

2. Kasvatusopillisen korkeakoulun kirjasto 1936-1965

Tieteellinen kirjasto luovutettiin Jyväskylän kasvatusopilliselle korkeakoululle vuonna 1936. Se tarkoitti samalla sitä, että kirjaston historia yksityisenä laitoksena päättyi ja että siitä tuli valtion varoin ylläpidettävä laitos.

Tieteelliseen kirjastoon oli lehtori (myöhemmin professori) Kaarle Oksalan ansioista koottu sekä kotimaista että kansainvälistä pedagogista kirjallisuutta. Kasvatusopillisen korkeakoulun kirjaston edeltäjä, Jyväskylän seminaarin kirjasto, oli puolestaan hankkinut runsaasti kasvatusopillista kirjallisuutta, jotka yhdistettiin myöhemmin yhteen Tieteellisen kirjaston kokoelmien kanssa.

Kasvatusopillisessa korkeakoulussa harjoitettu tieteellinen tutkimustoiminta ja kasvatustieteiden opetus merkitsivät sitä, että laitoksen kirjastoon hankittiin yhä enemmän akateemisen tutkimustoiminnan tarpeita palvelevaa tutkimuskirjallisuutta.

3. Yliopiston kirjasto 1966-

Muuttuminen yliopiston kirjastoksi merkitsi kirjaston aseman muutosta, sillä keskittyminen mahdollisimman kattavan kotimaisen kokoelman, Fennican, kokoamiseen ei näyttänyt enää yhtä tarkoituksenmukaiselta kuin se oli aikaisempina vuosikymmeninä ollut. Kirjasto oli jo saavuttanut sen "täydellisyyden", jota esimerkiksi Helsingin yliopiston kirjaston ja Turun yliopiston kirjaston Fennica-kokoelmat edustivat. Kirjaston kokoelmien odotettiin palvelevan entistä monipuolisempaa tutkimusta, jolloin painopistettä oli siirrettävä myös ulkomaisiin kokoelmiin.

3.1. Unesco-tallekirjastoksi

Varmaa tietoa siitä, milloin kirjasto on valittu Unescon julkaisuja säilyttäväksi kirjastoksi ei ole löytynyt: "Jyväskylän yliopiston kirjasto on mitä ilmeisimmin valittu Unesco-materiaalin tallennekirjastoksi aikoinaan yliopistojen kesken tehdyllä päätöksellä. Kirjaston tiedot löytyvät myös Unescon sivulta, jossa on tiedot eri maiden tallennekirjastoista. Sivun mukaan tallennekirjastotoiminta Jyväskylässä on alkanut vuonna 1961." (30.8.2006 Hannu Vainonen, Opetusministeriö). Koska alkuperäistä päätöstä tallekirjastoksi ryhtymisestä ei löydy yliopiston arkistoista eikä muualta, virallista päätöstä myöskään sen lakkauttamisesta ei ole tarpeen tehdä. Kirjasto ei säilytä enää kaikkia Unescon julkaisuja ja on poistattanut vanhentuneet tietonsa Unescon tallekirjastoluettelosta vuoden 2011 alkupuolella. Tällä hetkellä Unescon sivuilta löytyy tieto siitä, että Suomessa ei ole varsinaista tallekirjastoa (Documentation Centre) seuraavalla lisäyksellä: "Whereas main UNESCO publications (world reports, etc) are held at the Library of the Ministry of Education, the Jyväskylä University Library is the depositary for all UNESCO publications. Visitors to the library are mainly academics and students but the collections are open to the general public also."

(<http://www.unesco.org/nac/geoportal.php?country=FI&language=E>). Eduskunnan kirjasto ja Åbo Akademin kirjasto toimivat kansallisina YK-aineistojen tallekirjastoina. (<http://www.un.org/depts/dhl/deplib/countries/finl.htm>)

4. Keskuskirjasto aika 1977-2004

Tieteellisen informoinnin neuvottelukunnan mietintö kasvatustieteiden ja psykologian informaatiopalvelujen järjestämiseksi valmistui vuonna 1972. Tehtävään esitettiin Jyväskylän yliopiston kirjaston ja Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen (KTL) muodostamaa vastuukeskusta, koska näiden toimintaan kuului jo kasvatustieteiden ja psykologian informaatiopalveluja, eikä uutta muodollista organisaatiota nähty tarpeelliseksi perustaa. Informaatiopalvelutehtävää tulee tukemaan vankka kirjasto, jolle on jo suunniteltu keskuskirjastostatus. Mietinnössä ehdotettiin myös samanlaisia järjestelyjä liikuntatieteille.

Valtioneuvoston vuonna 1972 tekemän päätöksen (719/1972) mukaan tieteellisen keskuskirjaston tehtävänä on:

- kartuttaa erityisesti sen tieteenalan kirjallisuuden ja muun aineiston kokoelmia, jonka keskuskirjastona se toimii;
- asettaa kokoelmansa tutkijoiden ja muiden kirjallisuuden tarvitsijoiden käyttöön kirjaston tiloissa sekä koti- ja kaukolainoina;
- suorittaa kauko- ja informaatiopalvelua yhteistoiminnassa muiden koti- ja ulkomaisten kirjastojen ja informaatiopalvelukeskusten kanssa;
- olla yhteistyössä kyseisen tieteenalan tutkijoiden ja muiden kirjallisuuden tarvitsijoiden kanssa kokoelmien sekä kirjaston muun toiminnan niveltämiseksi tutkimus- ja opetustyöhön;
- huolehtia yhteistyöstä muiden samalla ja läheisillä tieteenaloilla toimivien kirjastojen kanssa

Jyväskylän yliopiston kirjasto määrättiin valtioneuvoston päätöksellä kasvatustieteiden, psykologian ja liikuntatieteiden keskuskirjastoksi 26.5.1977. Valtioneuvoston päätös tieteellisistä keskuskirjastoista kumottiin vuonna 2004.

Jyväskylän yliopiston kirjaston aineistohankinnoissa ja kokoelmatyössä keskuskirjastoalat ovat painottuneet näihin päiviin saakka. Erityisesti keskuskirjastoalojen kansainväliset aikakauslehtikokoelmat ovat olleet kattavuudeltaan merkittävät sekä kansallisesti että myös pohjoismaisesti.

4.1. Vapaakappaleoikeus laajenee

Vuoden 1981 vapaakappalelaki toi luovutusvelvollisuuden piiriin kotimaisen AV-aineiston. Oikeus tähän aineistoon kirjastolla pysyi vuoteen 2007 saakka.

4.2. EU-tallekirjastoksi

Kirjasto sai EU-tallekirjaston statuksen vuonna 1995. Sen perusteella kirjasto saa vapaakappaleina Euroopan unionin ja sen toimielinten tuottamaa materiaalia. Julkaisu- ja jakelun hoitaa Luxemburgissa sijaitseva Euroopan unionin julkaisutoimisto. Julkaisut ovat siirtyneet enenevässä määrin verkkoon.

4.3. Julkaisuvaihto lakkautetaan

Perinteinen kirjastojen välinen julkaisuvaihto lakkautettiin vuoden 2002 alusta. Syyinä olivat kohonneet lähetyskustannukset ja siirtyminen yhä enemmän verkkojulkaisemiseen.

5. Verkkoaineistot

Kuluneen runsaan kymmenen vuoden aikana kirjastojen kokoelmien rakennetta on leimannut kiihtyvä digitalisoituminen.

Virtuaalikirjasto-projekti käynnistyi keväällä 1996, ja jo samana syksynä palvelu avattiin. Mukaan lähtevät kirjastot olivat alansa keskuskirjastoja tai muuten kiinnostuneita kehittämään täysin uutta palvelua kansallisena yhteistyönä tiedeyhteisöille. Jyväskylän yliopiston kirjasto edusti palvelussa keskuskirjastoalojensa lisäksi hydrobiologiaa, soveltavaan kielitiedettä, ja kulttuurintutkimusta. Palvelu oli sekä suomen- että englanninkielinen, ja sitä markkinoitiin myös ulkomaisille yhteistyökumppaneille. Laajimmillaan vuonna 2003 Virtuaalikirjastossa oli aineistoa 60 eri alalta, ja palvelua ylläpiti 18 tietopalveluorganisaatiota.

Vuonna 1999 Virtuaalikirjasto lähti mukaan EU-rahoitteen Renardus-palvelun suunnitteluun. Tarkoituksena oli rakentaa eurooppalaisen tiedeyhteisön käyttöön kansalliset aihehakemistot kokoava tiedonhakupalvelu. Mukana oli seitsemän maata. Jyväskylän yliopiston kirjastolla oli omat koordinoituvastuut hankkeessa; muina suomalaisina partnereina olivat Viikin tiedekirjasto ja CSC. Renardus-hanke oli kirjastolle työläs tehtävä sekä teknisten kysymysten että EU-raportointikäytäntöjen vuoksi. Projektin EU-rahoitus päättyi vuonna 2002, jolloin palvelu avattiin käyttöön. Pysyvää rahoitusta sen ylläpitoon ei järjestynyt, ja Renardus-yhteistyö päättyi 2000-luvun puolivälissä.

Kaupallisten tiedelehtien verkkoversioita tarjottiin pitkään painettujen lehtien kylläisinä. Joihinkin palveluihin liittyi karenssi esimerkiksi kuluvan vuoden osalta, jolloin tilaus mahdollisti vain vanhempien artikkelien elektronisen saatavuuden. Myöskään lehtien elektronisten arkistojen käyttö tilauksen päättyessä tai lehdessä tapahtuvien muutosten yhteydessä ei ollut taattu. Tilattiin siis rinnakkain painettua ja elektronista lehteä. Kirjastojen kannalta digitalisoitumismuutos oli käännteentekevä siksi, että ryhdyttiin hankimaan palvelukohtaisia käyttöoikeuksia; aineistoja ei enää saanut ostettua omaksi.

Vanhin avoin tieteellinen verkkojulkaisupalvelu on vuodesta 1991 saakka toiminut fyysikoiden arXiv. Myös jotkut tunnetut viitetietokannat tulivat vapaasti käytettäviksi internetiin, esimerkiksi lääketieteen Medline (PubMed-ilmaiversio) ja kasvatustieteen ERIC. Avoimuuden perustana on Yhdysvaltojen tiedepoliittinen linjaus, jonka mukaan kaikki liittovaltion varoin tuotettu tutkimus tulee olla vapaasti saatavilla.

Kirjaston hankintatoimiston ja tietopalvelun tiiviimpi yhteistyö erityisesti elektronisten lehtien saatavuuden selvittelyssä alkoi 1990-luvun alkupuolella. Samoihin aikoihin taloudellinen lama heijastui voimakkaasti kirjastojen hankintamäärärahoihin, ja aikakauslehtien tilauksia jouduttiin karsimaan. Nämä olivat kipeitä leikkauksia, mutta muutamaa vuotta myöhemmin keskeisiä tiedelehtiä alettiin saada verkkokäyttöön lehtipaketeissa FinELibin neuvottelemina kansallisina konsortiosopimuksina.

Kansallinen elektroninen kirjasto, FinELib, syntyi aluksi kolmevuotisena ohjelmana Opetusministeriön tuella heti lamavuosien jälkeen vuonna 1997.

Kansallisen elektronisen kirjaston ensiksi lisensoimat palvelut olivat Academic Press, Cambridge Scientific Abstracts, EBSCO, Ovid ja Springer. Osa näistä oli pelkkiä verkkolehtipalveluja, mutta joihinkin kuului myös eri alojen viitetietokantoja. Sopimuksia tehtiin myös elektronisten käsikirjojen, hakuteosten ja sanakirjojen sekä viitteidenhallintaohjelman käytöstä. MOT-sanakirjasto on vuosien aikana osoittautunut menestystuotteeksi, sillä se on ylivoimaisesti käytetyin FinELibin lisensoima palvelu. Yksittäisiä e-kirjoja sisältäviä paketteja on myös hankittu 2000-luvun alkuvuosista lähtien sitä mukaa, kun lisensointiehtdot täyttäviä palveluja on ilmestynyt markkinoille.

Eri tieteenalojen julkaisukäytäntöjen mukaisesti elektronisten lehtien vallankumous alkoi luonnon- ja terveystieteissä ja vasta myöhemmin yhteiskunnallis-humanistisissa tieteissä. Kirjasto on tehnyt pisimpään aktiivista yhteistyötä Matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan kanssa aineistohankinta-asioissa, jotta tutkimuksen kannalta välttämättömät, suhteellisen kalliit e-lehtikokoelmat ja erikoistietokannat on pystytty hankkimaan.

Jo vuonna 1999 FinELib suositteli painetuista lehtitilauksista luopumista ja siirtymistä kokonaan e-versioihin. Jyväskylän yliopiston kirjastossa tämä linjaus toteutui vasta vuosikymmentä myöhemmin. Kokoelmien siirrot Varastokirjastoon, josta ne ovat saatavissa vaivattomasti käyttöön, on oleellisesti helpottanut painettujen aineistojen karsintaa.

Kirjaston aikakauslehtikokoelma sijaitsee nykyisin suurelta osin yliopiston verkossa. Lehdet tilataan joko FinELib-konsortion paketeissa tai omina suorina hankintoina. E-kirjat ovat nouseva, kehittyvä kirjastopalvelu. Vaikka e-kirjoja on lisensoitu sitä mukaa kuin niiden käyttöehdot ja hinnoittelu ovat sen mahdollistaneet, niiden osuus painettujen kirjojen hankinnasta on kasvanut suhteellisen hitaasti. Markkinointia hidastavat osin samat seikat kuin aikoinaan elektronisten lehtien kehitystä: hinnoitteluperusteet, tietosuoja, tekijänoikeudet sekä tekniset alustaratkaisut. Vaikka e-kirjojen käyttötilastointi on toistaiseksi kehitysvaiheessa, aineistojen käyttömäärät ovat Jyväskylässä kansallisesti tarkastellen erityisen korkeita.

CD-ROM-muotoisen multimediakokoelman kartuttaminen aloitettiin vuonna 1997. Kokoelman tavoite oli hankintapolitiikan mukaisesti tukea yliopiston opetusta ja tutkimusta. Kokoelmaan kuului myös yleisiä tietosanakirjoja ja hakuteoksia. Aineiston verkkokäytön ylläpito oli kokoelman kasvaessa ja monimuotoistuesssa työlästä ja

sittemmin mahdotonta uusien käyttöjärjestelmien myötä. Tämänäyttävät julkaisut ovatkin siirtyneet luontevasti verkkopohjaisiksi, ja niitä on lisensoitu asiakkaiden käyttöön FinELibin kautta sekä kirjaston omina hankintoina. Nykyisin multimedialakokoelma karttuu lähinnä EU-julkaisuina.

Digitaalisten ja painettujen aineistojen hallinta muodostaa nyt ja vastaisuudessa keskeisen haasteen kirjastojen hankinta- ja kokoelmapolitiikalle, henkilökunnan osaamisen kehittämiseksi sekä asiakaspalvelulle ja tiedonhankinnan opetukselle.

5.1. Kulttuuriaineistolaki

Uusi vapaakappalelaki, 1.1.2008 voimaan tullut Laki kulttuuriaineistojen tallettamisesta ja säilyttämisestä (1433/2007), laajeni kattamaan myös kotimaisen verkkoaineiston sekä radio- ja tv-aineiston. Laki vähensi kirjaston aiempaa säilytysvelvollisuutta tietoarvoltaan vähäisemmän painetun aineiston osalta ja lakkautti AV-aineiston vapaakappaleoikeuden.

6. Erikoiskokoelmat

Kirjaston kokoelmia on aikoinaan kartutettu yksityisten henkilöiden lahjoituksin sekä vaihtosuhteiden kautta. Unkari- ja Viro -kokoelmat ovat vanhimmat, suomalais-ugrilaisesta kulttuurista ja kielisukulaisuudesta kiinnostuneiden henkilöiden lahjoituksista alkunsa saaneet, erikoiskokoelmat.

Hungarica-kokoelman uudempaa, pelkästään unkarinkielistä aineistoa on kartutettu ostoin ja Unkarista saaduin lahjoituksin vuodesta 1990 lähtien, jolloin yliopistossa alkoi hungarologian opetus. Kirjasto sai isoja lahjoituseriä Unkarista ja sitoutui myös ostamaan unkarinkielistä kirjallisuutta vuosittain tietyllä summalla. Alkuvuosina ostetun aineiston valinta tehtiin Unkarin kansalliskirjastossa (Országos Széchényi Könyvtár), myöhemmin valinnat teki yliopiston unkarin lehtori, ja ne tarkistettiin kirjastossa. Viime vuosina, hungarologian opetuksen vähenemisen ja unkarin kielen lehtoraatin lakkauttamisen jälkeen, hankintoja ei ole enää tehty säännöllisesti eikä kokoelma ole juuri karttunut.

Estonica-kokoelman uudempi vironkielinen, lähinnä 1970-1990 -luvulla Viirosta lahjoituksina ja vaihtoina saatu aineisto, karsittiin kesällä 2012. Kokoelman merkitys on vähentynyt, koska yliopistolla ei ole enää viron lehtoria, kielen opetus on vähäistä, eikä kirjalahjoituksiakaan enää juuri tule.

Mäen kokoelman kirjasto perusti vuonna 1977. Niilo Mäki hoiti Jyväskylään perustettua Suomen ensimmäistä psykologian professuuria vuosina 1936–39. Vuonna 1948 hänet nimitettiin Jyväskylään perustetun suojelu- ja parantamiskasvatusopin (erityispedagogiikka) professuuriin. Virka oli ensimmäinen laatuaan koko Euroopassa. Professori Mäen kuoltua hänen leskensä, lehtori Onerva Mäki, lahjoitti miehensä laajan henkilökohtaisen kirjakokoelman yliopiston kirjastolle. Kokoelman valtaosa on ulkomailta hankittua alan kirjallisuutta.

Pihkalan kokoelma luovutettiin kirjastolle testamentin perusteella. Professori Lauri "Tahko" Pihkala (1888-1981) oli innokas yleisurheilija, urheilun "monitoimimies" ja suomalaisen pesäpallon kehittäjä. Pihkala nimitettiin merkittävistä liikuntaan ja urheiluun liittyvistä ansioistaan professoriksi vuonna 1946 ja liikuntatieteen kunnia-tohtorin arvonimi hänelle myönnettiin vuonna 1969. Kokoelma sisältää koti- ja ulkomaista urheilukirjallisuutta 1800-luvun loppupuolelta 1970-luvulle. Urheilua ja ruumiinkulttuuria käsittelevän aineiston lisäksi kokoelmassa on poliittista historiaa, sotalaitosta ja naisliikettä koskevaa kirjallisuutta sekä Amerikka-kokoelma. Pihkalan kokoelma on kuvattu Doriaan, Kansalliskirjaston ylläpitämään julkaisuarkistoon.

Helsingin yliopiston voimistelulaitoksen (1882-1974) kirjasto siirrettiin Jyväskylään Voimistelulaitoksen lakkauttamisen (31.8.1974) jälkeen. Mitään sopimusta kokoelman omistuksesta ja säilyttämisestä ei ole löytynyt. Voimistelulaitoksen kirjaston luettelot on arkistoitu Helsingin yliopiston keskusarkistoon. Syksyllä 2011 kokoelmasta karsittiin pois kaikki dupletit ja huonokuntoiset julkaisut. Marraskuussa 2012 kokoelma siirrettiin liikuntatieteiden tiedekunnan rakennukseen, entiseen kirjastotilaan, joka nykyään toimii oppimiskeskuksena.

Helsingin yliopiston voimistelulaitoksen erikoistyöt vuosilta 1882 – 1974 tulivat Jyväskylään samaan aikaan kuin voimistelulaitoksen kirjastokin. Niitä säilytetään pääkirjastossa.

Wariksen kokoelma lahjoitettiin yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitokselle vuonna 1997. Kokoelma sisältää teoksia, monistejulkaisuja, eripainoksia sekä kongressi- ja järjestöateriaalia Helsingin yliopiston suomalaisen sosiaalipolitiikan professorin, akateemikko Heikki Wariksen (1901 – 1989) kirjastosta. Kokoelma on sijoitettu Mattilanniemen kirjastoon.

Wariksen kokoelma muodostuu kahdesta osasta: 999 niteen kokoelma koostuu lähinnä sosiaalipolitiikan, sosiaaliturvan ja sosiologian koti- ja ulkomaisesta kirjallisuudesta, jota professori Waris hankki ulkomailta ja sai lahjoituksina. Valtaosa teoksista on painettu 1940 – 60 -luvulla. Kirjaston kokoelmatietokannasta löytyvät myös tiedot professori Wariksen teosten väliin liittämistä kutsuista väitöstilaisuuksiin, henkilöistä tai julkaisusta kirjoittamista artikkeleista jne.

Toinen osa kokoelmasta koostuu 40 mapillisesta, enimmäkseen kansainvälisten ja kotimaisten järjestöjen mm. sosiaalista hyvinvointia, pakolaiskysymystä, kehitysyhteistyötä ja kirkon toimintaa käsittelevistä kongressiasiakirjoista ja muistioista. Tästä osasta kokoelmaa ei löydy tietoja kokoelmatietokannasta, mutta paperimuotoinen luettelo on käytettävissä sekä laitoksella että Mattilanniemen kampuskirjastossa.

7. Käsikirjoituskokoelmat

Isa Aspin käsikirjoituskokoelma sisältää ensimmäisen suomenkielisen naislyyyriikon, Jyväskylän seminaarissa opiskelleen Isa Aspin (1853-1872) kirjallista jäämistöä:

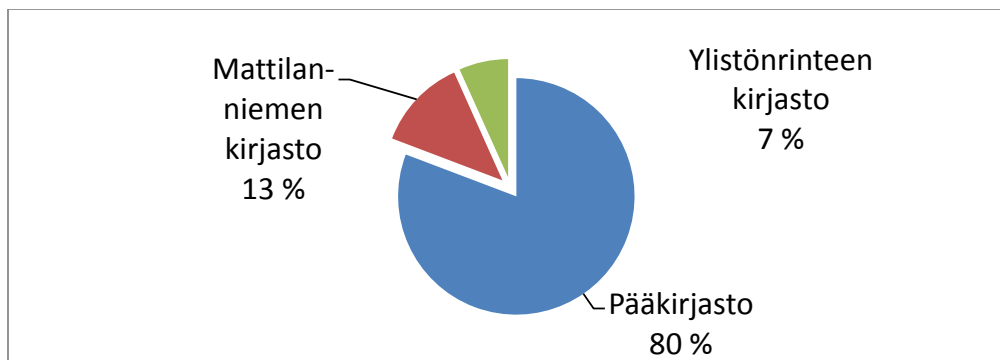
päiväkirjamuistiinpanoja, käsikirjoituksia, kirjeenvaihtoa jne. Kokoelmaa säilytetään kirjaston arkistoholvissa. Se on kuvattu Doriaan, Kansalliskirjaston ylläpitämään julkaisuarkistoon.

Airilan ja Siljon käsikirjoituskokoelma sisältää tohtori Martti Airilan ja runoilija Juhani Siljon sukujen välistä kirjeenvaihtoa ja jälkimmäisen runokäsikirjoituksia. Kokoelmaa säilytetään kirjaston arkistoholvissa.

8. Kokoelmatilastoja

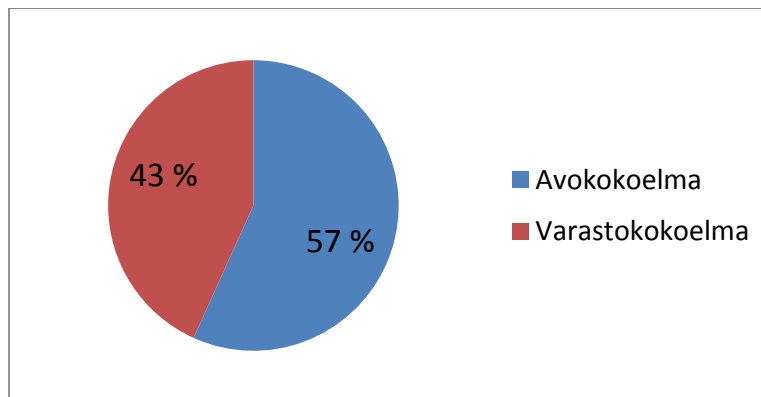
Jyväskylän yliopiston kirjaston yleiskokoelman painetut monografiat toimipisteittäin 5.12.2011

Toimipiste	Niteiden määrä	%
Pääkirjasto (yleiskokoelma)	210010	79,8
Mattilanniemen kirjasto	34598	13,1
Ylistönrinteän kirjasto	18592	7,1
	263200	100,0

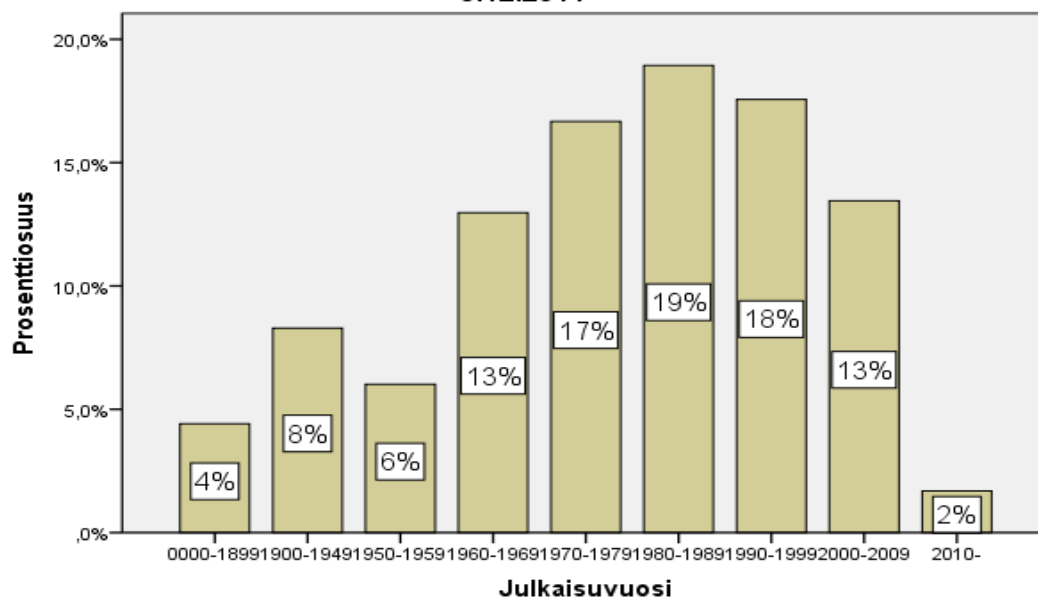

Pääkirjaston yleiskokoelman painetut monografiat avo- ja varastokoelmassa 5.12.2011

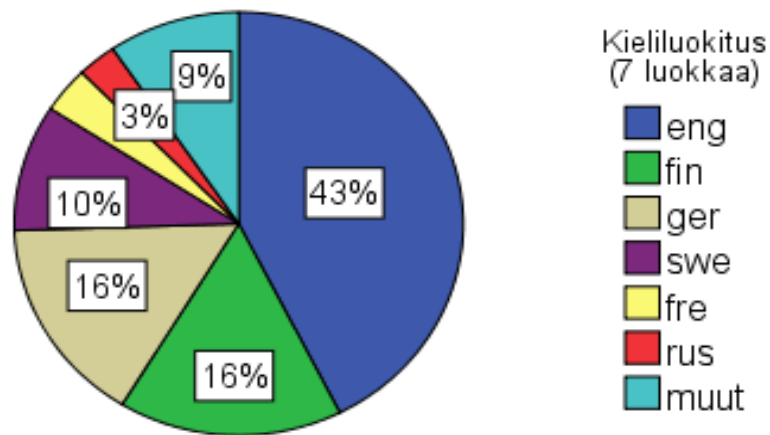
Kokoelma	Niteiden määrä	%
Avokokoelma	119207	56,8
Varastokokoelma	90803	43,2
	210010	

Pääkirjaston yleiskokoelman painetut monografiat julkaisuvuoden mukaan 5.12.2011

**Pääkirjaston yleiskokeelman painettujen
monografioiden julkaisukieli 5.12.2011**

Teksti ja taulukot:

Marja Kokko

Mirja Laitinen

Kaisa Saikkonen

Eila Elomaa

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON KIRJASTO

22.5.2006

Laitosten varoin ostetun kirjallisuuden käsittely pääkirjastossa 1.6.2006 alkaen

Kirjasto antoi 10.11.1998 laitosten kirjojen käsittelystä suosituksen, jolla pyrittiin laajentamaan jo varsin yleisesti noudatettua tavoitetta luetteloida kaikki verovaroin hankittu, yliopiston laskutuksen kautta kulkeva kirjallisuus JYKDOK-tietokantaan.

Tavoite on kuitenkin osittain jäänyt saavuttamatta, koska suositus ei ole sopinut kaikkien laitosten toimintatapoihin. Se on osoittautunut ongelmalliseksi myös siksi, että kirjaston nykyinen atk-järjestelmä ei mahdollista laitosten kirjallisuuden kaikkien kannalta järkevää käsittelyä tietokannassa. Laitosten taholta tulevat siirto- ja muutostoiveet aiheuttavat myös huomattavaa lisätyötä kirjastossa ja viivästyttävät uuden aineiston käyttöön saattamista.

JYKDOKissa on tällä hetkellä n. 50.000 kirjaa, jotka eivät ole yleisesti käytettävissä, eikä kirjastolla ole aina edes tietoa missä ne todellisuudessa ovat. Valtakunnallisesti ja kansainvälisestikin selattavan kokoelmatietokantamme mukaan ne kuitenkin näkyvät saatavina, osa on lainattu pitkällä laina-ajalla (virkakäyttökirjat). Tätä, yleensä uutta tutkimuskirjallisuutta, kysytään kuitenkin paljon kirjaston asiakaspalvelupisteissä.

Laitosten varoin ostetun kirjallisuuden tilanteesta on keskusteltu kirjaston johtokunnassa 23.11.2005 ja vuoden 2006 puolella myös tiedekuntien hallintopäälliköiden kanssa. Menettelytapoja on nyt uusittu siten, että vain yleiseen käyttöön tulevat kirjat luetteloidaan kirjaston tietokantaan. Kirjojen hankinta sen sijaan säilyy entisellään.

Liitteenä ohje laitosten varoin hankitun kirjallisuuden käsittelystä pääkirjastossa.

Pirjo Vatanen

Marja Sarvilinna